

Zinātnieku lomas maiņas apzināšanās zinātniskajās institūcijās

Justīne Viķe

*Rīgas Stradiņa universitāte,
doktora studiju programma "Socioloģija", Latvija*

Ievads. Mūsdienās zinātniekiem ir jāspēj atbildēt uz universitātes, industrijas un sabiedrības izaicinājumiem, interesēm un vajadzībām. ASV praksē līdz ar universitāšu lomu maiņu zinātniskās institūcijas savā starpā konkurē par finansiālu atbalstu un prestižu, tāpēc nozīmīgs ir zinātnisko izstrādņu attīstīšanas process, kā arī zinātnisko pakalpojumu sniegšanas kvalitāte un kvantitāte. Līdz ar to zinātniekiem ir jāveic gan fundamentālie, gan lietišķie pētījumi un jāiesaistās zinātnisko izstrādņu komercializēšanā. Lomas maiņas rezultātā zinātnieki ir iesaistīti valsts tautsaimniecības attīstības veicināšanā. Tomēr Latvija starp Eiropas Savienības dalībvalstīm ir pieticīgā inovatora lomā, ko tostarp nosaka pastāvošās barjeras zinātnieku lomas un pienākumu apzināšanā.

Darba mērķis. Identificēt barjeras, kas ietekmē zinātnisko izstrādņu komercializēšanas procesu, t. sk. identificējot faktorus, kas ietekmē zinātnieku lomas apzināšanos. Lai īstenotu pētījuma mērķi, tika izvirzīts jautājums – kādas ir nozīmīgākās zinātnisko izstrādņu komercializēšanas procesa barjeras Latvijā?

Materiāls un metodes. Pētījumā tika izmantoti gan primārie, gan sekundārie dati. Kvalitatīvā datu ieguves metode tika izmantota, lai iegūtu primāros datus ar dziļajām, daļēji strukturētajām ekspertu intervijām. Dziļās intervijas notika ar zinātnisko izstrādņu komercializēšanas procesā iesaistītajām pusēm. Kopā piedalījās 11 informanti: zinātnieki, uzņēmējdarbības eksperti, Ekonomikas ministrijas, Izglītības un zinātnes ministrijas, Latvijas Investīciju un attīstības aģentūras pārstāvji, augstākās izglītības iestāžu vadības pārstāvji un tehnoloģiju pārneses kontaktpunktu speciālisti.

Rezultāti. Pētījuma rezultātā tika noskaidrots, ka viena no nozīmīgākajām barjerām, kas ietekmē zinātnisko izstrādņu komercializēšanu, ir barjeras zinātnieku lomu maiņas apzināšanā. Faktori, kas ietekmē zinātnieku lomu maiņas apzināšanos, ir vairāki. Zinātnieki galvenokārt veic fundamentālos pētījumus, kas nav saistāmi ar industrijas interesēm. Šāda situācija ir radusies zinātnisko institūciju darba efektivitātes vērtēšanas kritēriju dēļ, kas neparedz sabalansēt fundamentālo un lietišķo pētījumu veikšanu. Kā atzina informanti, tad viens no motivējošiem instrumentiem zinātnieku un industrijas sadarbības veicināšanai ir zinātniskās darbības novērtējuma kritēriju maiņa, uzsverot lietišķo pētījumu veikšanas nepieciešamību un zinātnisko pakalpojumu sniegšanu atbilstoši zinātnieku pienākumiem. Lomu maiņas dēļ zinātniskajās institūcijās esošajiem zinātniekiem ir jāspēj veidot sadarbību ar industriju, jo lietišķo pētniecību galvenokārt ir nepieciešams organizēt konkrētu pasūtītāju vajadzībām. Informatīvajā ziņojumā "Par zinātnes starptautisko izvērtējumu", kas noslēdzās 2013. gada decembrī, tiek apstiprināts, ka ir nepieciešams paaugstināt rūpniecības kapacitāti, atgādinot zinātnieku kopienai par pētniecības nozīmi tautsaimniecības attīstībā.

Kā atzina informanti, no 2008. gada, kad savu darbību Latvijā uzsāka tehnoloģiju pārneses kontaktpunkti, zinātniekiem ir veidojusies izpratne par veicamo darbību loku un pienākumiem, tomēr šis process ir sākotnējā posmā.

Secinājumi. Zinātnieku lomu apzināšanā ir barjeras, jo Latvijas situācijā netiek veicināta zinātnieku lomu maiņas praktiskā ievirze, piemēram, izveidojot motivācijas sistēmu sadarbībai ar industriju. Zinātnieku pienākumi ir mainījušies, tāpēc svarīga ir iesaiste industrijas un universitātes sadarbības veicināšanā, ko iespējams nodrošināt ar zinātnes komunikāciju. Zinātnes komunikācijas rezultātā tiktu noskaidrotas sabiedrības, t. sk. industrijas pārstāvju, vēlmes un vajadzības, kuras ņemot par pamatu būtu nepieciešams izstrādāt zinātniskos risinājumus.